

şehri ve Girit'in dört idarî biriminden birinin merkezidir. Şehirde Kale Camii (Sultan İbrâhim) Deli Hüseyin Paşa Camii (kütüphane ve türbe ile), Kara Mustafa / Mûsâ Paşa Camii, Vâlide Camii, Veli Paşa Camii bakımsız halde bugüne ulaşmıştır. Ayrıca Türk İdâdî binası da (1892-1893) ayakta. Bunun yanı sıra çeşmeler, hamamlar, Osmanlı dönemi izlerini gösteren kitapbelere de rastlanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Girit Vilâyeti Salnâmesi (1310), s. 256-257; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 283-289; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), VIII, 176-177; Cuinet, I, 588; B. Randolph, *Ege Takımadaları: Arşipelago* (trc. Ümit Koçer), İstanbul 1998, s. 79-80; Nusret Çam, *Yunanistan'daki Türk Eserleri*, Ankara 2000, s. 69-91; J. M. Tancoigne, *İzmir'e, Ege Adalarına ve Girit'e Seyahat: Bir Fransız Diplomatın Türkiye Gözlemleri (1811-1814)* (trc. Erhan Eyüboğlu), İstanbul 2003, s. 61-63; Ersin Gülsoy, *Girit'in Fethi ve Osmanlı İdaresi'nin Kurulması (1645-1670)*, İstanbul 2004, s. 23-53; J. de Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi* (ed. Stefanos Yerasimos, trc. Ali Berkay), İstanbul 2005, I, 66; A. Nühket Adıyeke – Nuri Adıyeke, "Newly Discovered in Turkish Archives: Kadi Registers and Other Documents on Crete", *Turcica*, XXXII, Paris 2000, s. 447-463.

ERSİN GÜLSOY

RESSİ

(الرتسى)

Ebû Muhammed el-Kâsım
b. İbrâhîm b. İsmâîl b. İbrâhîm
el-Hasenî el-Alevî er-Ressî
(ö. 246/860)

On yedinci Zeydî imamı, kelâm
ve fıkıh âlimi.

169 (785) yılında Medine'de doğdu. Babası tarafından nesebi Hasan vasıtasıyla Hz. Ali'ye ulaşır. Babasının nisbesinden dolayı kaynaklarda Ressî şeklinde zikredilir. Ailesinin Medine yakınında Kudüs adıyla bilinen dağlık bölgede yaşadığı kaydedilmektedir. Sosyal seviyesi yüksek bir aileye mensup olması sebebiyle iyi bir tahsil gördüğü anlaşılmaktadır. Babası İbrâhîm (Tabâtabâ), Ca'fer es-Sâdık'ın öğrencilerinden olup Ressî'nin ilk hocalarındandı. Ağabeyi İbn Tabâtabâ Muhammed ise döneminin yönetimine karşı çıkan Zeydiyye imamlarından biridir. Hocaları arasında İsmâîl b. Ebû Üveys ve Ebû Sehl el-Mukrî bulunmaktadır. Kendisinden en çok rivayette bulunan kişi Muhammed b. Mansûr el-Murâdî'dir. Ağabeyi Muhammed'in vefatının (199/815) ardından Medine'yi terkedip Sudan'a giden Ressî burada on yıl kadar kaldıktan sonra gizlice Mısır'a geçti ve faaliyetlerini orada yürüttü. Mısır Valisi Abdullah b. Tâhir, Res-

sî'yi takibe almasına rağmen ele geçiremedi. Abbâsî iktidarına karşı olduğu bilinen ailede babası ve ağabeyinden sonra Zeydiyye imamlarından biri olarak kabul edildi. İmâmetinden itibaren mensuplarının büyük bir kısmı, Abbâsî hilâfetine bağlı olan bölgelerde Zeydiyye'nin fikirlerini gizlice yaymaya başladılar. Mısır'da ikameti esnasında Yahudilik ve Hristiyanlık'la ilgili bazı eserleri okuyan Ressî zaman zaman müslüman ve gayri müslim ulemâ ile tartışmalarda bulundu. Büyük ihtimalle Mısır'da iken İbnü'l-Mukaffa'a nisbet edilen, Kur'an'a ve İslâm inançlarına karşı Maniheizm'in savunulduğu *Mu'âraza'tü'l-Kur'ân* adlı esere reddiye yazdı. Mısır'da bası altında geçen on yıllık hayatının ardından Me'mûn'dan sonra tahta çıkan Mu'tasım-Billâh tarafından izlenmeye başlandı. Mu'tasım onu tutuklatmak için bir askerî birlik görevlendirdi. Bunun üzerine Mısır'dan ayrılmak Medine'ye dönen Ressî hayatının geri kalan kısmını Zühuleye'nin Res adlı dağlık bölgesinde geçirdi; eserlerinin büyük kısmını bu dönemde yazdı; Kûfe ile Taberistan'dan gelen Zeydîler'e ders vermekle meşgul oldu ve burada vefat etti.

Kelâm, fıkıh, tefsir ve tasavvuf alanında seçkin ulemâ arasında adı zikredilen ve şair olarak da nitelendirilen Ressî'nin (Merzûbânî, s. 217-218) fıkhîta Hanefî ulemâsının etkisinde kalmakla birlikte Hicaz fıkhına da vâkıf olduğu bilinmektedir (M. Ebû Zehre, s. 495). Kelâm konularında çok defa Mu'tezile'nin görüşlerini benimsemesine rağmen tutarsız kabul ettiği bazı fikirlerini de eleştirmiştir. Bu sebeple ilâhî sıfatlar, adl ve büyük günah işleyenlerle ilgili meselelerde Mu'tezile'den farklı düşünmüştür. Halku'l-Kur'an mevzuunda Kur'an'ı mahlûk olarak nitelendirmeyip sadece Kur'an'da geçen kavramlarla nitelendirmenin gerektiğini savunmuş, Halife Me'mûn ve ondan sonra gelenler tarafından Sünnî ulemâsına karşı uygulanan "mihne" olayını benimsememiştir. Onun, "Kur'an-ı Kerîm Allah'ın kelâmı, ilhamı ve vahyidir; biz atalarımızın yaptığı gibi bunun ötesinde başka bir şey söyleyemeyiz" tarzındaki sözü Muhammed b. Mansûr el-Murâdî tarafından nakledilmekte, ilk dönemlerinde olduğu gibi yaşlılık yıllarında da Mu'tezile'ye karşı ihtiyatlı davrandığı bilinmektedir (Madelung, II, 45-48).

Ressî'yi sistematik bir kelâmcıdan çok Zeydî geleneğinde bir dinî lider olarak görmek daha uygundur. Dinin akaidle ilgili temel meselelerini araştırırken rasyonel anlamda akıl yürütmekten ziyade Kur'an-ı Kerîm'in nasları çerçevesinde yorumlarla

yetindiği görülmektedir. Büyük ihtimalle vefatından sonra torunu Hâdî-İlelhak döneminde Zeydiyye geleneği Mu'tezile ekolu ile daha yakın ilişkiler içinde bulunmuştur. Bu açıdan bakıldığında Bünyamin Abrahâmov'un ileri sürdüğü, Ressî'nin Mu'tezile'den büyük ölçüde etkilendiği biçimindeki görüşün özellikle Ressî'ye atfedilen bazı eserlerin otantikliği konusundaki yanlış tesbitlerden kaynaklandığını söylemek gerekir (krş. Abrahamov, XXIX-XXX [1986], s. 259-285; a.m.lf., XXXIV/1 [1987], s. 80-105; Madelung, II, 47-48). Ressî'ye göre dinin kabul ettiği üç bilgi kaynağı akıl, Kitap ve Sünnet'ten ibarettir. Akıl delâletiyle yaratıcıya, kitabın delâletiyle kulluğa, sünnetin delâletiyle ibadet şekillerine ulaşılır. Akıl Kitap ve Sünnet'in aslıdır, çünkü her ikisinin bilinmesi ancak akılla mümkündür. Her üçünün de aslı ve fer'i bulunduğu söyleyen Ressî'ye göre düşünen kimselerin ittifak ettikleri noktalar aklın aslı, ihtilâf noktaları da fer'idir. Kur'an'daki muhkem âyetler kitabın aslı, müteşâbihler fer'idir. Hz. Peygamber'den bizzat vârit olan sözler sünnetin aslı, vârit olup olmadığı konusunda ihtilâflı olanlar ise fer'idir. Yine ona göre İslâm beş temel esastan ibarettir: 1. Allah'ın bir ve benzersiz olması, her şeyi yaratması. 2. Allah'ın âdil ve hakîm olması, kimseyi gücü dışında mükellef kılmaması, kişiye yaptığı işlere göre karşılık vermesi. 3. Allah'ın va'd ve vâidin de sâdık olması. 4. Kur'an'ın mufassal ve muhkemden ibaret bulunması. 5. Âdil hükümdarların toplumdaki dul, öksüz, hasta gibi âcizlere âdil bir şekilde davranıp malın dağıtımını temin etmesi.

Mu'tezile'ye ait usûl-i hamseyi olduğu gibi benimsemeyen Ressî onları Zeydiyye'nin aslı prensipleriyle uzlaştırmaya çalışır. Tevhid konusunda Allah'ın birliği, O'nun evvel ve âhir olduğu, zâhiri ve bâtını bildiği, yaratıklardan hiçbirine benzemediği konularına yer vererek bunun aksini iddia edenlerin şirke düştüğünü belirtir. Haberî sıfatlar hususunda Müşebbihe'nin görüşlerine karşı çıkar. Adl konusunda güç yetirilemeyecek bir şeyle mükellef tutulmayı kabul etmeyerek Allah'ın va'd ve vâidinde sâdık olduğu yönündeki görüşleriyle Mu'tezile'nin düşüncelerini benimser. Menzile beyne'l-menzileteyn meselesinde Mu'tezile'nin görüşüne katılmaz. Emir bi'l-mar'ûf nehiy ani'l-münkerin vâcib olduğunu Âl-i İmrân sûresinin 104. âyetine dayanarak ortaya koyar. İmâmeti dinin temel ilkelerinden sayan ve bu konuda diğer Şîî fırkalarına yaklaşan Ressî'ye göre Hz. Peygamber'den sonra ilk imam Ali b. Ebû Tâ-

lib, sonraki imamlar ise Hz. Ali'nin oğulları Hasan ve Hüseyin'dir. Bunların ardından imâmet vasıflarını taşımak şartıyla Hz. Fâtıma neslinden gelen kimselerdir. Bu durumda Hicaz'da zuhur eden Zeydî geleceğine ait Kâsimiyye'nin kurucusu sayılan Ressî'nin Zeydiyye ölçülerine göre imam olduğu kaydedilmektedir (M. Ebû Zehre, s. 495).

Eserleri. 1. *ed-Delîlül-kebir fi'r-red 'ale'l-felâsife*. Abrahamov tarafından Arapça aslı ile birlikte neşredilmiştir (*Al-Kâsım b. İbrâhîm on the Proof of God's Existence, Kitâb al-Dalîl al-Kabîr*, Leiden 1990). 2. *Kitâbü'l-Müsterşid*. Kelâmîla ilgili olan bu eseri de Abrahamov Arapça aslı ile beraber yayımlamıştır (*Antropomorphism and Interpretation of The Qur'an in the Theology of al-Qâsim ibn İbrâhîm, Kitâb al-Mustarshid*, Leiden 1996). 3. *el-Kâmilül-münîr fi işbâtı vilâyeti Emîri'l-mü'minîn 'Alî b. Ebî Tâlib*. Müellife nisbeti ihtilâflı olan eser Abdülvâhid Yahyâ el-Hâdî tarafından neşredilmiştir (Beyrut 2002). 4. *er-Red 'ale'z-zındîk el-la'in İbni'l-Mukaffa'*. İbnü'l-Mukaffa'a izâfe edilen Mu'âraza-tü'l-Kur'an adlı eser hakkında yazılan bu kitabı Michelangelo Guidi İtalyanca tercümesiyle birlikte yayımlamıştır (Roma 1927). Büyük ihtimalle II. (VIII.) yüzyılın ikinci yarısında Irak dışında bir Maniheist tarafından kaleme alınan Mu'âraza, Ressî'nin kitap üzerine kaleme aldığı bu reddiyeden bir süre önce İbnü'l-Mukaffa'a nisbet edilmiştir (*DİA*, XXI, 131). 5. *Uşûlül-'adl ve't-tevhîd* (nşr. Ahmed İmâre, *Resâ'ilül-'adl ve't-tevhîd* içinde, Kahire 1971, s. 95-158). 6. *Ta'lik Şerhi'l-Uşûlül-hamse*. Zeydiyye'nin temel inançlarını içeren eser Abdülkerîm Osman tarafından neşredilmiştir (Kahire 1965).

Bunların dışında bazılarının müellife nisbeti şüpheli olan *er-Red 'ale'n-naşârâ*, *er-Red ale'r-Ravâfîz min aşhâbi'l-ğulûv*, *er-Red 'ale'l-mülhid*, *er-Red 'ale'l-Müşebbihe*, *er-Red 'ale'l-Mücbire*, *el-Esâs fi 'ilmi'l-keîlâm*, *el-Meknûn*, *Şifâtül-'arş ve'l-kürsî ve tefsîruhümâ*, *ed-Delîlül-ş-şagîr*, *el-Ferâ'iz ve's-sünen*, *Kitâbü't-Tahâre*, *Şalâtül-yevm ve'l-leyle*, *en-Nâsih ve'l-mensûh* ve *Siyâsetü'n-nefs* adlı eserler zikredilmektedir (Brockelmann, *GAL*, I, 197-198; *Suppl.*, I, 314-315; *Mevsû'atü a'lâmi'l-fikri'l-İslâmî*, s. 818).

BİBLİYOGRAFYA :

Merzûbânî, *Mu'cemû's-su'arâ'* (nşr. Abdüset-târ Ahmed Ferrâc), Kahire 1379/1960, s. 217-218; Brockelmann, *GAL*, I, 197-198; *Suppl.*, I, 314-315; Abdülcebbâr Abdurrahman, *Zehâ'irü't-tûrâşî'l-'Arabî el-İslâmî*, [baskı yeri yok] 1401-1403/1981-83, I, 536; II, 945; M. Ebû Zehre,

el-İmâm Zeyd, Kahire, ts. (Dârü'l-fikri'l-'Arabî), s. 495-497; W. Madelung, "Imam al-Qâsim ibn İbrâhîm and Mu'tazilism", *On Both Sides of al-Mandab: Ethiopian, South-Arab and Islamic Studies Presented to Oscar Löfgren on his Ninetieth Birthday, 13 May 1988* (ed. U. Ehrenvärd - C. Tol), Stockholm 1989, II, 39-48; a.mlf., "al-Rassi", *El²* (İngl.), VIII, 453-454; M. Ebû Bekir b. Ali v.dğr., *İstidrâkât 'alâ Târîhi't-tûrâşî'l-'Arabî*, Cidde 1422, III, 169-170; *Mu'cemû tabakâti'l-mütekellimîn*, Kum 1424/1382, I, 410-411; Münâ Ebû Zeyd, "el-Kâsim er-Ressî", *Mevsû'atü a'lâmi'l-fikri'l-İslâmî*, Kahire 1425/2004, s. 815-819; Binyamin Abrahamov, "Al-Kâsim ibn İbrâhîm's Argument from Design", *Oriens*, XXIX-XXX (1986), s. 259-285; a.mlf., "al-Kâsim ibn İbrâhîm's Theory of the Imamate", *Arabica*, XXXIV/1, Leiden 1987, s. 80-105; Intisar-ul-Haque, "Al-Kâsim b. İbrâhîm on the Proof of God's Existence: Kitâb al-Dalîl al-Kabîr", *IS*, XXIX/4 (1990), s. 389-390; Christian W. Troll, "Al-Kâsim b. İbrâhîm on the Proof of God's Existence: Kitâb al-Dalîl al-Kabîr", *Islam and Christian-Muslim Relations*, II/2, Birmingham 1991, s. 306-307; S. Stroumsa, "Binyamin Abrahamov (ed. and tr.): Al-Kâsim b. İbrâhîm on the Proof of God's Existence: Kitâb al-dalîl al-kabîr", *BSOAS*, LV/2 (1992), s. 320-321; D. Thomas, "Antropomorphism and Interpretation of the Qur'an in the Theology of Al-Qâsim ibn İbrâhîm, Kitâb al-Mustarshid", *British Journal of Middle Eastern Studies*, XXIV/2, Durham 1997, s. 300-301; İsmail Durmuş, "İbnü'l-Mukaffa'", *DİA*, XXI, 131; Şehîdî Sâlihî, "Res-sî (er-Ressî) Şerîf el-Kâsim", *DMT*, VIII, 242-243.

MUHAMMED ARUÇI

RESSİLER

(bk. ZEYDİLER).

RESUL

(bk. ELÇİ; PEYGAMBER; RİSÂLET).

RESULDAR

(رسولدار)

Bazı Ortaçağ İslâm devletlerinde elçilere mihmandarlık yapan saray görevlisi.

Arapça *resûl* (elçi) kelimesiyle Farsça -dâr ekinden oluşan *resûldâr* terim olarak elçileri karşılayan, onları ikamet edecekleri yere götüreren, saraya geliş gidişlerini düzenleyen, hükümdarın verdiği cevabî mektupları ve hediyeleri kendilerine teslim eden görevliyi ifade eder. İslâm tarihi kaynaklarında elçilerin karşılanması ve hükümdar tarafından kabulü sırasında daima özel bir memurun görevlendirildiği bilinmektedir. Bu işi gören memurlardan biri de resuldar unvanını taşımaktadır. Resuldar hakkındaki bilgiler daha çok Gazneli devlet teş-

kilâtıyla ilgili olarak verilmektedir. Gazneliler Devleti'nde resuldarın görevlerinden bahseden yegâne kaynak Muhammed b. Hüseyin el-Beyhakî'nin *Târîh-i Beyhakî* adlı eseridir. Bu bilgilere eserin, Gazneli Sultan Mahmud'un ölümünden (421/1030) sonra oğulları Mesud ile Muhammed arasındaki taht mücadelelerinden bahseden bölümlerinde rastlanmaktadır. Ebû Muhammed el-Hâşimî, Abbâsî Halifesi Kâdir Billâh'ın elçisi olarak Nişâbur'a geldiğinde (421/1030) elçiyi ikamet edecekleri saraya resuldar götürmüştü, iki üç gün sonra elçinin kaldığı saraya giderek onu merasimle Sultan Mesud'un huzuruna getirmiş, Mesud elçiyi kabul ettikten sonra onu kaldığı yere yine resuldar götürmüştür. Mesud'un halifeye gönderdiği armağanları da elçiye resuldar teslim etmiştir.

Beyhakî, Gazneli Sultan Mesud'un, kardeşi Muhammed'i mağlûp edip durumunu sağlamlaştırdıktan sonra Hârizmşâh Altuntaş'ın tavsiyesine uyup aradaki dostluğu kuvvetlendirmek için Karahanlılar'dan Yûsuf Kadır Han'a elçi yollamayı kararlaştırdığında elçi olarak seçilen iki kişiye verilecek hil'atlar için Resuldar Ebû Ali'nin görevlendirildiğini kaydeder. Sultan Mesud, Karahanlı Hükümdarı Yûsuf Kadır Han'ın elçisini ve gelin olarak gönderilen kızını karşılayıp getirmeleri için mertebedâr, vâli-yi haresle (emîr-i hares) birlikte resuldarı da görevlendirmişti. Fars Atabegleri Salgurlular'da da resuldarlık müessesesine rastlanmaktadır. Salgurlu Atabegi Zengî'nin Kirman Selçuklular'ından Melik Arslanşâh'a yoladığı elçi Zeynüddin'in lakabı resuldardı. Buradan resuldarın aynı zamanda elçilikle görevlendirildiği anlaşılmaktadır. Resuldarlık Delhi Sultanlığı devlet teşkilâtında da mevcuttu.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Târîh* (nşr. Kâsım Ganf - Ali Ekber Feyyâz), Tahrân 1324 hş., s. 45, 47-49, 286, 292, 294, 369, 492, 495-496, 508-509, 550; Efdalüddin Ebû Hâmid-i Kirmânî, *Târîh-i Efdâl yâ Bedâ'i'u-z-zamân fi vekâyi'i Kirmân* (nşr. Mehdi Beyânî), Tahrân 1326 hş., s. 69-73, 88; Muhammed b. İbrâhîm, *Târîh-i Seldûkiyân ve Guz der Kirmân* (nşr. Bâstânî-yi Fârîzî), Tahrân 1343 hş., s. 101, 105, 127; Erdoğan Merçil, *Fars Atabegleri, Salgurlular*, Ankara 1975, s. 51-53, 59; a.mlf., "Gazneliler'de Bir Saray Memuriyeti: Resuldârlık", *TTK Bildiriler*, VIII (1981), II, 703-709; Güller Nuhoğlu, *Beyhakî Tarihi'ne Göre Gaznelilerde Devlet Teşkilâtı ve Kültür* (doktora tezi, 1995), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 214-215; S. Haluk Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilât: 1206-1414* (doktora tezi, 2001), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 52, 125-126; M. Hanefî Palabıyık, *Valilikten İmparatorluğa Gazneliler Devlet ve Saray Teşkilatı*, Ankara 2002, s. 218-219.

ERDOĞAN MERÇİL